

Lidia Więcaszek-Kuczyńska, Paweł Sobociński

Badania w obszarze przeciwdziałania praniu pieniędzy

Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii
Obrony Narodowej nr 2(6), 209-221

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

AUTORZY

mgr Lidia Więcaszek-Kuczyńska

lidiakuczynska@neostrada.pl

mgr Paweł Sobociński

sobocinski.pawel@wp.pl

BADANIA W OBSZARZE PRZECIWDZIAŁANIA PRANIU PIENIĘDZY

Zapewnienie bezpieczeństwa obywateli to jedno z podstawowych zadań każdego państwa. Przyjmując za kryterium wyróżniające zasięg terytorialny skutków działań podjętych przez państwo w celu wykonania tej powinności, należy wskazać, iż odbywa się ono w dwóch obszarach: zewnętrznym i wewnętrznym. Obszar zewnętrzny obejmuje szeroko pojęte interesy państwa w stosunkach międzynarodowych, wewnętrzny zaś skupia się na utrzymaniu porządku w jego wnętrzu. Autor P. Wawrzyk wyróżnia w ramach funkcji wewnętrznych państwa trzy elementy¹:

- 1) zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- 2) ochronę mienia i zdrowia obywateli;
- 3) zabezpieczenie istniejącego systemu wartości.

Aby wywiązać się z powyższych powinności, powołane do tego organy państwowe zmuszone są przeciwdziałać obywatelom oraz organizacjom starającym się wbrew prawu działać przeciwko państwu. Wiedząc o tym, organizacje przestępcze, chcąc ukryć swoje nielegalne dochody, prowadzą działalność zwaną „praniem brudnych pieniędzy”. Wielka Encyklopedia Prawa wskazuje, iż nazwa taka oznacza *proceder, za pomocą którego ukrywa się nielegalne źródła pochodzenia dochodów, nadając im pozory legalności*².

Definicję terminu *pranie pieniędzy* w przepisach prawa odnajdujemy w Ustawie z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu³. Artykuł 2 wzmiankowanego aktu, wskazuje, iż pranie pieniędzy to zamierzone postępowanie polegające na:

a) zamianie lub przekazaniu wartości majątkowych pochodzących z działalności o charakterze przestępczym lub z udziału w takiej działalności, w celu ukrycia lub zatajenia bezprawnego pochodzenia tych wartości majątkowych albo udzieleniu pomocy osobie, która bierze udział w takiej

¹ P. Wawrzyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 16.

² E. Smoktunowicz (red.), *Wielka Encyklopedia Prawa*, Prawo i Praktyka Gospodarcza, Białystok – Warszawa 2000, s. 722.

³ Dz. U. 2010, nr 46, poz. 276.

działalności w celu uniknięcia przez nią prawnych konsekwencji tych działań;

b) ukryciu lub zatajeniu prawdziwego charakteru wartości majątkowych lub praw związanych z nimi, ich źródła, miejsca przechowywania, rozporządzania, faktu ich przemieszczania, ze świadomością, że wartości te pochodzą z działalności o charakterze przestępczym lub udziału w takiej działalności;

c) nabyciu, objęciu w posiadanie albo używaniu wartości majątkowych pochodzących z działalności o charakterze przestępczym lub udziału w takiej działalności;

d) współdziałaniu, usiłowaniu popełnienia, pomocnictwie lub podżeganiu w przypadkach zachowań określonych w lit. a-c również, jeżeli działania, w ramach których uzyskano wartości majątkowe, były prowadzone na terytorium innego państwa niż Rzeczpospolita Polska.

Mała Encyklopedia Prawa definiuje pranie pieniędzy jako działania służące ukrywaniu nielegalnego źródła pochodzenia pieniędzy (majątku), wykazywaniu innego, legalnego ich pochodzenia oraz wnoszenia ich do obrotu, legalnych przedsięwzięć gospodarczych bądź umieszczaniu w systemie bankowym⁴.

Encyklopedia Biznesu definiuje termin prania pieniędzy jako wyprowadzanie do legalnego, krajowego obiegu pieniężnego walut zagranicznych, uzyskanych w drodze różnego rodzaju przestępstw. Podkreśla również, że zjawisko to dotyczy obrotu bezgotówkowego⁵.

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego będąca służbą specjalną powołaną do ochrony porządku konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej podaje, iż *pranie brudnych pieniędzy jest procedurą legalizowania dochodów osiągniętych niezgodnie z prawem*⁶. Wskazuje również, iż typowy schemat „prania brudnych pieniędzy” podzielić można na trzy etapy⁷:

1) lokowanie, które polega na wprowadzeniu uzyskanych pieniędzy do systemu finansowego;

2) maskowanie, w wyniku którego, powiązanie pieniędzy z ich przestępczym pochodzeniem zostaje ukryte;

3) integracja, stwarzająca wiarygodną historię pochodzenia pieniędzy, w celu ponownego wprowadzenia ich do legalnego użycia.

Powyższy podział w pełni koresponduje z wyróżnionymi przez autorów *Przewodnika w sprawie zwalczania prania pieniędzy* etapami prania pieniędzy. Przedstawiają się one następująco⁸:

⁴ *Mała Encyklopedia Prawa*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 422.

⁵ *Encyklopedia Biznesu*, Fundacja Innowacja, Warszawa 1995, t. II, s. 808.

⁶ www.abw.gov.pl [dostęp: 9.02.2013].

⁷ Tamże.

⁸ *Przewodnik w sprawie zwalczania prania pieniędzy*, Międzynarodowe Stowarzyszenie Władz Nadzoru Ubezpieczeniowego, Warszawa 2002, s. 7.

- 1) umiejscowienie, czyli fizyczne rozporządzanie dochodów z przestępstw;
- 2) warstwowanie, polegające na oddzieleniu dochodów z przestępstw od ich źródła pochodzenia poprzez stworzenie warstw transakcji zaplanowanych w celu zmylenia ścieżki audytowej i nadaniu pozorów legalności;
- 3) integrowanie jako etap, na którym dochody z przestępstwa są traktowane jako legalne.

Autorzy tego podziału podkreślają, iż zasadniczo etapy te występują kolejno po sobie, aczkolwiek, może również wystąpić zjawisko wzajemnego nałożenia się ich na siebie.

Jako główne metody prania brudnych pieniędzy funkcjonariusze ABW wymieniają⁹:

- 1) Smurfing, czyli wpłacanie przez wielu podstawionych ludzi niewielkich kwot pieniędzy, co nie wymaga kontroli tożsamości podmiotów biorących udział w transakcji;
- 2) Mieszanie, polegające na „podczepianiu” pieniędzy pochodzących z przestępstw pod legalnie prowadzony biznes, w którym trudno jest oszacować faktyczne obroty (restauracje, bary, hotele itp.);
- 3) Puste transakcje, czyli kreowanie fikcyjnego obrotu na papierze. Nieprawdziwe transakcje biznesowe poświadczane są podrabianymi dokumentami (fakturami, rachunkami);
- 4) Fikcyjny kredyt. Zjawisko polega na tym, iż firma zaciąga kredyt w banku, a następnie spłaca go pieniędzmi pochodzącymi z fikcyjnego kredytu uzyskanego w innej firmie;
- 5) Transfer pricing, czyli zawyżanie lub zaniżanie wartości na fakturze w handlu międzynarodowym prowadzonym między powiązаныmi ze sobą przedsiębiorstwami. Różnica między realną ceną towaru importowanego a ceną na przedstawioną na fakturze (sztucznie zawyżoną) stanowi dla eksportera „legalny” zysk.

Zapewne przestępcy posługują się również wieloma innymi metodami pracy w celu osiągnięcia zamierzonego celu. Jednakże z uwagi na hermetyczność tego środowiska organy rządowe dowiedzą się o tym z opóźnieniem. Rozmiar zjawiska prania pieniędzy na terenie Polski częściowo tylko jest ukazany w *Informacji Prokuratora Generalnego o działaniach powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie zwalczania przestępczości gospodarczej w latach 2007-2012*. W opracowaniu tym podano, iż łączna kwota stanowiąca przedmiot postępowań w badanym okresie wynosi 6 767 652 360 zł¹⁰. Autorzy raportu podkreślają, iż podane w nim dane pozwalają jedynie na przybliżoną ocenę skali zjawiska, gdyż

⁹ www.abw.gov.pl [dostęp: 9.02.2013].

¹⁰ *Informacja Prokuratora Generalnego o działaniach powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie zwalczania przestępczości gospodarczej w latach 2007-2012*, Prokuratura Generalna, Warszawa listopad 2012, s. 61.

pranie pieniędzy mieści się w tzw. ciemnej liczbie przestępstw. Uznany w świecie polski kryminolog B. Hołyst wskazuje, że przy ocenie danych statystycznych *należy pamiętać, iż żadne zestawienie nie obejmuje wszystkich przestępstw rzeczywiście dokonanych*¹¹. Zauważa również, że przestępstwa rzeczywiście dokonane określa się mianem ciemnej liczby w odróżnieniu od przypadków ujawnionych przestępstw, które nazywa się jasną liczbą¹². Na problemy wymiaru sprawiedliwości w ściganiu omawianych przestępstw wskazuje badacz zjawiska W. Jaroch. Analizując sprawozdania Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (GIIF) z realizacji ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy za lata 2007-2009, doszedł do wniosku, iż głównymi przyczynami umorzeń postępowań karnych w zakresie prania brudnych pieniędzy jest przede wszystkim brak możliwości ustalenia przestępstwa pierwotnego będącego źródłem pochodzenia środków wprowadzonych do obrotu finansowego¹³. Z uwagi na fakt, że proces przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy znajduje się w obszarze zainteresowań badawczych autorów niniejszego opracowania mających świadomość, iż metody prania pieniędzy ograniczają jedynie wyobraźnia i pomyślność sprawców oraz sprawność ich aparatu organizacyjnego, podjęli oni decyzję, że obszarem badań objęte powinny być instytucje zajmujące się przeciwdziałaniem deliktowi. Ekspert zajmujący się procederem prania pieniędzy J. W. Wójcik wyodrębnił cztery grupy podmiotów państwowych, ze względu na rodzaj czynności oraz rodzaj postępowania, w których następuje obieg informacji zawierających uzasadnione podejrzenie popełnienia prania pieniędzy. Są to¹⁴:

1) instytucje obowiązane (postępowanie rozpoznawcze), (rodzaj czynności – typowanie i rozpoznawanie transakcji podejrzanych – opracowywanie informacji o ujawnionych symptomach uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa i kierowanie ich do Generalnego Inspektora);

2) Generalny Inspektor (postępowanie analityczne), (rodzaj czynności – analizowanie i przetwarzanie informacji uzyskanych z instytucji obowiązanych i jednostek współpracujących oraz na podstawie własnej bazy danych, a w miarę potrzeb w ramach współpracy z zagranicznymi jednostkami wywiadu finansowego; kierowanie do prokuratury zawiadomień o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa);

3) prokuratura (postępowanie przygotowawcze), (rodzaj czynności – kompletowanie dowodów w ramach czynności określonych w kodeksie postępowania karnego przy udziale: Generalnego Inspektora i jednostek

¹¹ B. Hołyst, *Kryminologia*, Wyd. Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2004, s. 87.

¹² Tamże, s. 87.

¹³ W. Jaroch, *Przeciwdziałanie przestępczości ekonomiczno-finansowej (zagadnienia wybrane)*, [w:] *Przegląd policyjny* 1(105), Szczytno 2012, s. 135.

¹⁴ J. W. Wójcik, *Weryfikacja podejrzenia popełnienia przestępstwa prania pieniędzy* [w:] *Państwo i Prawo*, Wydawnictwo IES, Kraków 2005, s. 52.

z nim współpracujących, a szczególnie: policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Wojskowych Służb Informacyjnych oraz instytucji obowiązanym);

4) sąd (postępowanie przed sądem), (rodzaj czynności – czynności procesowe przed sądem przy udziale właściwych uczestników).

To bezpośrednio w siedzibach tych podmiotów, badacze postanowili umiejscowić swój obszar badań.

Autorzy *Poradnika metodycznego autorów prac magisterskich dyplomowych i podyplomowych* stwierdzili, że zbadanie określonego faktu, procesu lub zjawiska, ich opisanie, wyjaśnienie (zrozumienie) i ewentualne przewidywanie kierunku ich zmian, jest możliwe dzięki zastosowaniu właściwej metody badawczej z wykorzystaniem odpowiednich technik i narzędzi badawczych¹⁵.

W dalszym toku założeń, badacze wyodrębnili metody, techniki i narzędzia badawcze, które można zastosować na ww. obszarze badań¹⁶. Zaliczyli do nich:

- 1) obserwację;
- 2) wywiady i kwestionariusze;
- 3) wykorzystanie dokumentów;
- 4) wybrane zagadnienia analizy kryminalistycznej.

Pozornie wydawać by się mogło, iż metoda obserwacji jest niezbyt użyteczna podczas badania procesu przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy. Przeczy temu jednak opinia W. Pytkowskiego, iż *każda obserwacja jest jednocześnie pogładową selekcją i klasyfikacją faktów i na tym z kolei buduje się hipotezy robocze, które później jak satelity krążą wokół przyjętych przez czas metod badawczych, aż nastąpi ich weryfikacja przez życie*¹⁷. Należy również wziąć pod rozwagę opinię, iż nauki społeczne wyrastają z obserwacji i uwagę, że w pewnym sensie każde badanie w naukach społecznych rozpoczyna się i kończy obserwacją¹⁸.

Codzienna praktyka bieżącej działalności gospodarczej instytucji określonych jako obowiązane pokazuje, iż obserwacja stanowi często początkowy i decydujący etap typowania i rozpoznawania transakcji.

¹⁵ M. Cieślarczyk, P. Krawczyk, Z. Korulczyk, *Poradnik metodyczny autorów prac magisterskich dyplomowych i podyplomowych*, AON, Warszawa 2002, s. 64.

¹⁶ Należy podkreślić, iż w opinii twórców cytowanego w niniejszym opracowaniu *Poradnika metodycznego autorów prac magisterskich, dyplomowych i podyplomowych* nie wszystkie pozycje literatury w sposób wystarczająco przejrzysty opisują i rozróżniają metody, techniki i narzędzia badawcze. Nierzadko metoda ta nazywana jest techniką i vice versa.

¹⁷ W. Pytkowski, *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981, s. 72.

¹⁸ C. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001, s. 223.

Biorąc pod uwagę powyższe opinie, obserwację ujęto na pierwszym miejscu niniejszego wykazu metod, technik i narzędzi badawczych. W swojej pracy W. Pytkowski stwierdził, iż *obserwacja to proces uważnego i celowego rejestrowania zjawisk*¹⁹. Zjawiskiem takim są zachowania i sądy przedstawiane przez sprawców procederu prania pieniędzy. Polem do obserwacji są gmachy sądów i prokuratur, w których to w przypadku zastosowania przez organy sprawiedliwości, jawności procesów i postępowań badacze mogą bezpośrednio przeprowadzać obserwację. Nie należy także pomijać obserwacji w miejscach prowadzenia działalności gospodarczej przez instytucje obowiążane. Odpowiednio umocowani i przeszkoleni pracownicy tych instytucji w czasie pełnienia swych właściwych zadań służbowych, na swoich stanowiskach pracy, dokonują obserwacji i potrafią ocenić, czy dana transakcja już w momencie inicjacji nosi znamiona transakcji nietypowej, a tym samym podejrzaney. Poziomu świadomości podstawowego personelu, zarówno w odniesieniu do przesłanek przestępczości międzynarodowej, do zwalczania której zostało uchwalone odpowiednie ustawodawstwo, jak i do osobistej odpowiedzialności prawnej każdego pracownika za niedopełnienie obowiązków czujności wpływa na rzetelność procesu obserwacji. Obserwacja taka z racji wykorzystywania do niej jedynie odczuć zmysłowych określona została jako obserwacja bezpośrednia²⁰ lub też jako obserwacja prosta²¹. Jest ona nieocenionym źródłem informacji wprost od sprawców czynów zabronionych.

Przywoływany już polski kryminolog B. Hołyst w ramach obserwacji wyróżnia następujące metody²²:

- 1) obserwację uczestniczącą;
- 2) obserwację nieuczestniczącą.

Obserwacja uczestnicząca jest określana przez tego autora jako *postrzeganie planowe, którego dokonuje jednostka będąca na równi z innymi uczestnikami obserwowanych procesów*²³. Obserwator, działając w obserwowanym środowisku, poznaje jego strukturę, normy i obyczaje. Niewątpliwie wadą obserwacji uczestniczącej jest trudność funkcjonowania obserwatora jako członka grupy, jednak dane pozyskane w ten sposób należy uznać za bardzo wartościowe i stanowiące materiał do wysuwania hipotez.

Obserwację uczestniczącą można prowadzić według określonego planu (obserwacja usystematyzowana) lub jako obserwację swobodną, stanowiącą zazwyczaj procedurę pomocniczą przy badaniu metodą wywiadu²⁴.

¹⁹ W. Pytkowski, *Organizacja...*, wyd. cyt., s. 72.

²⁰ Tamże, s. 72.

²¹ C. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody...*, wyd. cyt., s. 604.

²² B. Hołyst, *Kryminologia*, wyd. cyt., s. 186-188.

²³ Tamże, s. 186.

²⁴ Tamże, s. 187.

B. Hołyst podkreśla, że obserwacja swobodna będzie źródłem cennych danych, jeśli badający będzie wiedział, na co zwracać uwagę²⁵. Tezę tę potwierdza działanie praktykowane w podmiotach będących instytucjami obowiązany: pracownicy biorący udział w kolejnych etapach identyfikacji transakcji podejrzanych podlegają szkoleniu, którego elementem jest między innymi, ocena ryzyka związana z nietypowym wyglądem, zachowaniem osoby obserwowanej. W instytucjach obowiązanych prowadzi się zwykle obserwację nieuczestniczącą, która nie niesie za sobą ryzyka, że badacz traci dystans konieczny do prowadzenia obiektywnych obserwacji lub *spozstrzega to, co chce postrzegać*²⁶.

Jak zauważa A. Chalmers *obserwacje i eksperymenty przeprowadza się, aby poddać sprawdzeniu jakąś teorię lub rzucić na nią nieco światła i należy utrwałać tylko te obserwacje, które mają znaczenie dla tak określonego zadania*²⁷.

Wywiady i kwestionariusze²⁸ znajdują zastosowanie przy badaniu zagadnienia prania pieniędzy, stanowiąc formę zbierania danych niezbędnych do dalszych analiz.

Ponieważ nie wszystkie zjawiska można badać bezpośrednio je obserwując, badacze często muszą uciekać się do pytania ludzi mających konkretne doświadczenia o ich odtworzenie²⁹. Takie bezpośrednie pytania i odpowiedzi to wywiad osobisty.

Wywiad lub kwestionariusz jest realizowany przy udziale czterech ogniw³⁰, które stanowią:

- 1) autor badania tworzący koncepcję tematyki badania;
- 2) osoba przekształcająca pytania badawcze autora w pytania wykorzystane w wywiadzie lub kwestionariuszu (zwykle tą osobą jest autor badania);
- 3) ankieter przeprowadzający badanie;
- 4) osoba udzielająca odpowiedzi na pytania wywiadu lub kwestionariusza (respondent).

Respondent może udzielać odpowiedzi jako informator, ale także jako ekspert lub opiniodawca.

Autorzy niniejszego opracowania uważają, iż rola eksperta jest szczególnie cenna przy badaniu zagadnienia prania pieniędzy i pozwoli uniknąć

²⁵ Tamże, s. 187.

²⁶ Tamże, s. 188.

²⁷ A. F. Chalmers, *Czym jest to, co zwiemy nauką? Rozważania o naturze, statusie i metodach nauki. Wprowadzenie do współczesnej filozofii nauki*, Wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław 1997, s. 58.

²⁸ W opinii B. Hołysta stanowią one zasadniczą formę zbierania danych do analiz w zakresie nauk społecznych.

²⁹ C. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody...*, wyd. cyt., s. 241.

³⁰ B. Hołyst, *Kryminologia*, wyd. cyt., s. 190.

błędu pozorowania kompetencji³¹. Pojawia się on, gdy respondent pytany o przewidywania w kwestii bardziej ogólnej niż jego własna osoba (a pranie pieniędzy to zagadnienie niezwykle szerokie) często udziela odpowiedzi różnej od jego rzeczywistych przypuszczeń, a zgodnej z poglądami zasłyszonymi.

Ekspert to informator kompetentny, dostarczający informacji niedotyczących jego samego i jego najbliższego otoczenia³². Powinien zostać wybrany stosownie do jego autorytetu zawodowego tak, aby mógł udzielić informacji dotyczących faktów generalnych z dziedzin bezpośrednio związanych z zagadnieniem prania pieniędzy: prawa, kryminalistyki i finansów.

W badaniu zagadnienia prania pieniędzy cenne będą również opinie przeciętnych respondentów, np. wykonawców procedur zapobiegania praniu pieniędzy w instytucjach obowiązanych. Tacy respondenci w roli informatorów powinni stać się źródłem dokładnych, wyczerpujących i wiarygodnych informacji w zakresie faktów dobrze im znanych.

Badacz B. Hołyst wyróżnia dwie funkcje pytań: motywującą i informacyjną³³. Pytania nie powinny być zaskakujące, zagrażające czy też niejednoznaczne. Należy cały czas pamiętać, iż przedmiotem badania jest obszar często informacji poufnych, niejawnych, trudnych dla samego respondenta i poziom jego motywacji do uczestniczenia w wywiadzie łatwo jest obniżyć. Ważne jest także, aby uwzględnić możliwości percepcyjne rozmówcy: pytania należy sformułować jasno i jednoznacznie, tak aby uzyskać informacje najbardziej wartościowe. W wyjątkowych sytuacjach dopuszcza się możliwość przeformułowania pytania, z zastrzeżeniem, że można to zrobić tylko wtedy, gdy prowadzący wywiad jest przekonany, iż w obecnej formie respondent go nie zrozumie³⁴. Przy prowadzeniu wywiadów w obszarze prania pieniędzy warto zastosować regułę progresji³⁵, biorąc pod uwagę, że informator może unikać udzielania szczerych odpowiedzi.

Zastosowanie tej reguły polega na przechodzeniu do sprawy bezpośrednio interesującej badającego, dopiero po zadaniu pytań zbliżonych do tych najbardziej istotnych.

W kwestionariuszach stosujemy pytania otwarte lub zamknięte. Pytania zamknięte (skategoryzowane) są wygodniejsze do analizowania zebranego materiału metodami statystycznymi, jeśli jednak autor kwestionariusza sformułował pytanie zamknięte, przewidując zestaw możliwych odpowiedzi, to respondenci będą skłonni dostosowywać swe odpowiedzi do tych gotowych, w kwestionariuszu³⁶. Pytania otwarte także pociągają za sobą ryzyko

³¹ Tamże, s. 192.

³² Tamże, s. 191.

³³ Tamże, s. 193.

³⁴ C. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody...*, wyd. cyt., s. 257.

³⁵ B. Hołyst, *Kryminologia*, wyd. cyt., s. 194.

³⁶ Tamże, s. 195.

deformacji rzeczywistych odpowiedzi: ankieter, zapisując odpowiedź, mimo woli ją zmodyfikuje.

Przeprowadzając badanie za pomocą wywiadu lub kwestionariusza, nie należy sugerować własnych opinii, ale podkreślać, że wszystkie poglądy w danej kwestii są dopuszczalne³⁷. Wykorzystanie dokumentów, bardzo pomocne przy typowaniu i rozpoznawaniu transakcji, opiera się na użyciu tzw. „materiałów wtórnych”. Są to materiały, których posiadanie zawdzięczamy działalności innych osób, które udostępniły nam wyniki swojej działalności. Zaliczamy do nich między innymi materiały statystyczne, archiwalne, protokoły, zeznania świadków, ankiety, monografie, spekulacje naukowe, świadectwa, instrukcje i literaturę³⁸.

Według J. Apanowicza technika badań dokumentów polega na analizie ilościowej i jakościowej zawartej w nich treści³⁹. Analiza dokumentów pozwala uzyskać analityczne dane o sprawności działania, efektach gospodarczych, wydajności pracy, płynności finansowej, procesach i elementach systemu organizacyjnego.

Cennym źródłem informacji w obszarze badań zagadnienia prania pieniędzy są dokumenty finansowe zewnętrzne własne i obce oraz dokumenty wewnętrzne podmiotu gospodarczego⁴⁰ będącego instytucją obowiązującą, wewnętrzne procedury, wytyczne stosowane w instytucji obowiązującej, a także sprawozdania finansowe podmiotów gospodarczych opublikowane zgodnie z przepisami Ustawy o Rachunkowości⁴¹. Nie należy zapominać o opracowaniach statystycznych i materiałach poglądowych gromadzonych i publikowanych przez organy administracji rządowej właściwe w sprawach przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu: Ministra Finansów oraz podległego mu Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (GIIF). Generalny Inspektor Informacji Finansowej m.in. gromadzi, przetwarza i analizuje informacje uzyskane od instytucji obowiązujących i jednostek współpracujących oraz bada przebieg transakcji, które mogą mieć związek z praniem pieniędzy lub finansowaniem terroryzmu.

Dokumenty powinny być zanalizowane pod kątem ich zawartości (treści)⁴². W pierwszym etapie analizy należy zidentyfikować źródło dokumentów, uzależniając je od celu badania i pytań badawczych a następnie dobrać reprezentatywną próbę dla interesujących danych⁴³.

Źródło dokumentów w obszarze prania pieniędzy mogą stanowić wszelkie dokumenty udostępnione przez podmioty gospodarcze będące

³⁷ Tamże, s. 198.

³⁸ W. Pytkowski, *Organizacja...*, wyd. cyt., s. 80-82.

³⁹ J. Apanowicz, *Metodologia Nauk*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2003, s. 108.

⁴⁰ Ustawa o Rachunkowości Dz. U. z 2009 nr 152 poz. 1223, Rozdział 2, art. 20.

⁴¹ Ustawa o Rachunkowości Dz. U. z 2009 nr 152 poz. 1223, Rozdział 7, art. 64-70.

⁴² B. Hołyst, *Kryminologia*, wyd. cyt., s. 208.

⁴³ Tamże, s. 208.

instytucjami obowiązany w rozumieniu Ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu⁴⁴. W bieżącym stanie prawnym instytucje obowiązane⁴⁵ to nie tylko instytucje finansowe, banki, domy maklerskie, zakłady ubezpieczeń, fundusze inwestycyjne, operatorzy pocztowi, lecz także m.in. notariusze, biura rachunkowe, fundacje, domy aukcyjne, antykwariaty, zatem krąg jednostek stanowiących źródło dokumentów jest szeroki i różnorodny (pojęcie instytucji obowiązanej w ustawie obejmuje dwadzieścia grup podmiotów o określonych nazwach).

Po wybraniu źródła i próby kolejnym etapem analizy treści dokumentu jest kodowanie, co uzyskujemy przez określenie odpowiednich kategorii opisowych oraz jednostek pomiaru⁴⁶. Kategorią proponowaną przez autorów niniejszego opracowania dla badań obszaru prania pieniędzy może być transakcja definiowana jako podejrzana w rozumieniu *Ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, a jednostką pomiaru częstotliwość jej rejestrowania przez instytucję obowiązaną.

Techniki badań dokumentów ograniczają się do ustalenia faktycznego stanu rzeczy, ale także generują dane do prognozowania. Zaletą tej techniki jest fakt, iż dokument jest przedmiotem materialnym, przedstawiającym zmaterializowaną myśl lub czyn człowieka. Materiał można zatem w każdej chwili oglądać, analizować, oceniać, badać organoleptycznie, a tym samym uzyskiwać bardzo wiarygodną informację⁴⁷.

Treści pozyskane z dokumentów nie są wolne od pewnych ograniczeń: dokumentacja finansowa bywa prowadzona nierzetelnie, zdarzenia i transakcje rejestrowane niekompletnie, a procedury i wytyczne tworzone tendencyjnie. Badacze powinni wziąć pod uwagę i rozważyć, że mogło dojść do tendencyjnego przechowywania danych archiwalnych, a pewne dane mogły zostać zniszczone⁴⁸.

W badaniu obszaru prania pieniędzy należy uwzględnić również wykorzystanie ekspertyzy kryminalistycznej. Słownik Języka Polskiego definiuje pojęcie ekspertyzy jako *badanie przez ekspertów dowodów rzeczowych lub faktów w celu wydania orzeczenia, stosowane na przykład w sądownictwie, medycynie, technice*⁴⁹. Słownik pod redakcją J. Bralczyka rozszerza ową definicję o wynik tego badania⁵⁰. Ekspertyza kryminalistyczna to zespół czynności badawczych, wymagających wiadomości specjalnych, przede

⁴⁴ Ustawa o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu z dnia 16 listopada 2000 r. (Dz. U. Nr 116, poz. 1216).

⁴⁵ Ustawa o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu tekst jednolity z dnia 16 marca 2010 r. (Dz. U. Nr 46, poz. 276), art. 2.

⁴⁶ B. Hołyst, *Kryminologia*, wyd. cyt., s. 208.

⁴⁷ J. Apanowicz, *Metodologia...*, wyd. cyt., s. 109.

⁴⁸ B. Hołyst, *Kryminologia*, wyd. cyt., s. 211.

⁴⁹ *Słownik Języka Polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, t. I, s. 525.

⁵⁰ *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 159.

wszystkim z zakresu kryminalistyki i dlatego wykonywanych przez biegłego kryminalistykę oraz zakończonych opinią, składającą się ze sprawozdania i wniosków. Do ekspertyz kryminalistycznych należą m.in. klasyczne ekspertyzy daktyloskopijne pisma i dokumentów, śladów pojazdów, stóp oraz ekspertyzy fizykochemiczne⁵¹.

Z uwagi na ograniczony zakres publikacji, przedstawia ona jedynie wycinek zagadnień związanych z prowadzeniem badań procesów przeciwdziałania zjawisku prania pieniędzy. Jednakże z przeprowadzonej powyżej analizy należy wyciągnąć następujące wnioski:

1) wprowadzanie tzw. brudnych pieniędzy do legalnego obiegu jest niezwykle szkodliwe dla bezpieczeństwa i obronności każdego państwa;

2) zjawisko prania pieniędzy ma tendencję wzrostową, a metody stosowane przez organizacje przestępcze wydają się nieograniczone;

3) aby skutecznie przeciwdziałać temu procederowi, należy go najpierw dogłębnie zbadać;

4) zaprezentowane w opracowaniu metody, narzędzia i techniki badawcze nie są jedynymi, które mogą być zastosowane. Ich katalog ulegać będzie rozszerzeniu, proporcjonalnie do przyrostu wiedzy o badanym zjawisku.

Jednocześnie, biorąc pod uwagę tendencję wzrostową procederu prania pieniędzy, należy domniemywać, iż coraz więcej badaczy skłaniać się będzie do prowadzenia badań nad tym zjawiskiem. Jednocześnie podkreślenia wymaga fakt, że z uwagi na to, iż praniem pieniędzy zajmują się organizacje przestępcze, badania należy prowadzić niezwykle starannie i ostrożnie, unikając wszelkich ryzykownych posunięć. Badanie prania pieniędzy wykazuje pełną analogię, a nawet spójność w pewnych obszarach z badaniem terroryzmu. Jako potwierdzenie tej opinii niech posłuży cytata z opracowania dotyczącego tego tematu: *od czasu zamachów 11 września 2001 r. poszukiwanie kanałów transferu pieniędzy na finansowanie terroryzmu stało się jednym z ważniejszych mechanizmów obronnych (...).*

Były amerykański minister spraw zagranicznych Colin Powell sformułował to następująco: Pieniądz jest tlenem terroryzmu. Bez środków do zdobycia pieniędzy i możliwości przesłania ich na drugi koniec świata terroryzm nie funkcjonuje⁵².

Niewątpliwie ostatni akapit wskazuje wagę i skalę problemu, z którym mierzą się jego badacze.

⁵¹ W. Pływaczewski, G. Kędzińska (red.), *Leksykon policyjny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2001, s. 83.

⁵² W. Dietl, K. Hirschmann, R. Tophoven, *Terroryzm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 314.

Bibliografia

- 1) Apanowicz J., *Metodologia Nauk*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2003.
- 2) Chalmers A. F., *Czym jest to, co zwiemy nauką? Rozważania o naturze, statusie i metodach nauki. Wprowadzenie do współczesnej filozofii nauki*, Wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław 1997.
- 3) Cieślarczyk M., Krawczyk P., Karolczuk Z., *Poradnik metodyczny autorów prac magisterskich dyplomowych i podyplomowych*, AON, Warszawa 2002.
- 4) Dietl W., Hirschmann K., Tophoven R., *Terroryzm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- 5) *Encyklopedia Biznesu*, Fundacja Innowacja, Warszawa 1995.
- 6) Frankfort-Nachmias C., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001.
- 7) Hołyst B., *Kryminologia*, Wyd. Prawnicze Lexisnexis, Warszawa 2004.
- 8) *Informacja Prokuratora Generalnego o działaniach powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie zwalczania przestępczości gospodarczej w latach 2007-2012*, Prokuratura Generalna, Warszawa listopad 2012.
- 9) Jaroch W., *Przeciwdziałanie przestępczości ekonomiczno-finansowej (zagadnienia wybrane)*, [w:] Przegląd policyjny 1(105), Szczytno 2012.
- 10) *Mała Encyklopedia Prawa*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2005.
- 11) Pływaczewski W., Kędzińska G. (red), *Leksykon policyjny*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2001.
- 12) *Przewodnik w sprawie zwalczania prania pieniędzy*, Międzynarodowe Stowarzyszenie Władz Nadzoru Ubezpieczeniowego, Warszawa styczeń 2002.
- 13) Pytkowski W., *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981.
- 14) *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- 15) *Słownik Języka Polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- 16) Smoktunowicz E. (red.), *Wielka Encyklopedia Prawa, Prawo i Praktyka Gospodarcza*, Białystok-Warszawa 2000.
- 17) Ustawa o Rachunkowości (Dz. U. z 2009, Nr 152 poz. 1223).
- 18) Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz. U. 2010, Nr 46 poz. 276).

19) Wawrzyk P., *Bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

20) Wójcik J. W., *Weryfikacja podejrzenia popełnienia przestępstwa prania pieniędzy* [w:] Państwo i Prawo, Wydawnictwo IES, Kraków 2005.

21) www.abw.gov.pl.

RESEARCH IN COUNTERING MONEY LAUNDERING

This paper presents problems of research in the area of counteracting the phenomenon of money laundering. Due to dynamic expansion of this activity and a direct negative influence on security and defence of the state, it seems necessary to research this issue in order to protect the vital interest of the Republic of Poland. The research methods, tools and techniques presented in the article are limited to those that can be used by researchers who do not have access to areas covered by secrecy. This limitation results from the fact that most of the bodies counteracting money laundering classify the forms, methods and results of their work secret. However, the research within the entities engaged in this practice is impossible due to the criminal character of these organizations.